

Az áthelyeződések koreográfiája

(Hász Róberttel beszélget Virág Zoltán)

Olyan közegben cseperedtél fel, amelyben a különböző nyelvi hagyományok, az eltérő kulturális tradíciók találkozása, szembesülése, egymásnak feszülése mindennapos. Emlékszel-e, mikor tapasztaltad először azt, amit legújabb regényed (A künde, Kortárs Könyvkiadó, 2006) egyik elbeszélője ekképpen összegezte: „bennem a nyelvek folyton együtt éltek, egymással kavartak”?

Bizonyára nagyon frappáns lenne erre a kérdésre konkrétan válaszolni, mondjuk így: 1968. szeptember elsején, elsőéves óvodás koromban... Bár, ki tudja, meglehet, igazat is mondanék. Ugyanis ekkor kezdtem el az óvodási pályafutásomat Veliko Gradištén, egy Duna melletti szerb kisvárosban, ahol szüleim éppen dolgoztak. Apám erőgépet „vezényelt”, kikötőket épített, akkor éppen ott. Szóval: szerb nyelvű óvodába kerültem, és egy kis cigánygyerek lett a legjobb barátom, a Szasa. Szerintem akkor alapoztam meg szerb(horvát) nyelvtudásomat, és bár anyanyelvem sosem vált kérdéssé, hosszú ideig majdnem azonos szinten használtam mindkét nyelvet. Azért csak majdnem, mert soha nem szakadtam el hosszabb időre az anyanyelvi környezetemtől, így a szerb(horvát) mindig csupán a második, a „hivatalos” nyelvem maradt. Ez alól kivétel az a másfél év, amit a hadseregben töltöttem, amikor egyedüli magyarként árválkodtam a szerb–albán határon. De akkor már voltam olyan jártas a szellemi magánylétben, hogy anyanyelvemet „belül” használtam, magamban írtam: őrségben álldogálva egész bekezdéseket komponáltam fejben. Volt olyan katonatársam, aki néhány hónapnyi közös szolgálat után, egy beszélgetés során döbbsen csak rá, hogy magyar vagyok. Ha volt is némi akcentusom, abban a multietnikumú armadában nem tűnhetett fel.

Az általad is idézett A künde-beli mondat („bennem a nyelvek folyton együtt éltek, egymással kavartak”) talán nem is szó szerint értendő, hanem inkább az identitás, az önazonosság problémájaként. Mert nyelv és identitás nem ugyanaz. Bizony a Magyarországra áttelepülők közül többen belebotlottak, s talán belebotlanak még ma is ebbe a nem várt dilemmába, amikor itt kapásból lejugózzák őket, vagy amikor az erdélyieket lerománózzák, leoláhozzák. Az identitásérzet ilyenkor mindig meginog, és olyan fogalmak tartalmi újraértelmezésére készítet, mint nép, nemzet, haza, tolerancia... A magyarság, azt hiszem, az első világháború után nem a területeivel veszített a legtöbbet, hanem a kulturális sokszínűség megszűntetésével. Ezt visszanyerhetné most, a határon túli magyarság, vagy a saját, nem anyanyelvű kisebbségei iránti nagyobb figyelemmel, befogadókészséggel. De a mai – csak politikai frázisokban bujkáló – liberalizmus már csak a mímélése annak, mintha itt valódi kulturális tolerancia lenne. Egy idő óta ugyanis már abban is erősen kételkedem, hogy a liberalizmus mint eszme jelen van-e egyáltalán a magyar szellemi/társadalmi közéletben? Néha úgy tűnik, egyesek arra használják e jobb sorsa érdemes ideát, hogy egy gondosan bekerített, magas falakkal védett szellemi és gazdasági territóriumot hasítsanak ki maguknak a társadalom testéből, mondván, csak az a liberális, akit mi annak tartunk, aki elfogadja a játékszabályainkat, és maga is beáll falat emelni. Csak az ilyen nyer bebocsátást az elitek elkerített paradicsomába... Megvallom, én a tágasban sokkal jobban

érzem magam. Nagyobb tereket látok be. És *A künde*-beli Stephanus is így járt, amikor rádöbrent, hogy a kolostor falai tulajdonképpen nem (csak) Isten territóriumát határolják körbe, hanem egyúttal elzárják a kilátást a végtelen horizont elől is. Ma már nem a középkori egyház emel falakat, hanem a jobb esetben kiürült, rosszabb esetben egyoldalúvá, begyöpösödötté vált, ideológiákká merevült *fogalmak*, amik tulajdonképpen elvesztették egykori, a humanizmuson alapuló tartalmaikat, és gazdasági, politikai szekták védjegyévé silányultak... De hogyan is keveredtem el idáig? Merthogy a kérdésed a nyelvről, nyelvekről szólt, minthogy azonban a fogalmak a nyelv részét képezik, hát így. Vannak időszakok, amikor saját anyanyelvünk fogalmaival sem lehetünk tisztában.

Mikor, milyen körülmények között kezdte publikálni, voltak-e pártfogóid vagy mestereid, akik döntően befolyásolták indulásodat?

Mint mindenki, én is költőnek születtem. Első verseimet a *Dolgozók* című épületes újvidéki szakszervezeti lap közölte le, de hogy pontosak legyünk: ezt megelőzte egynéhány sci-fi novellám, ami, tény, nem is jelent meg magyarul, mert a zágrábi *Sirius* folyóirat lefordította őket (szerb)horvátra. Ez az egyik sajátossága volt az akkori világnak: egy bácskai faluból, ismeretlenül elküldtem néhány magyarul írt sci-fi novellát Zágrábba, ők meg kapásból lefordították. No, én akkor azt hittem, el is indult az én írói karrierem. Első írógépetem és íróasztalomat ezeknek a novelláknak a tiszteletdíjából vettem! 17 éves voltam – és el is hallgattam rögtön. Nyilván helyesen. Ma már félve venném elő ezeket a korai prózazsengéimet. Szerencsémre a balkáni háborúk során lebonyolított lakáscseréknek és költözökdedéseknek köszönhetően ezek az írások eltűntek a nagy történelem kicsi viharában, s nem vagyok rákényszerítve, hogy újra szembesüljek velük. Aztán valamikor 20–22 éves korom tájékán kezdtem újra publikálni, immár anyanyelvemen, a már említett *Dolgozóknak*. Ezt követte néhány *7Napos*, *Képes Ifjúságos* megjelenés, majd a *Symposion*. Ha jól emlékszem, közvetlenül az áttelepülésem előtt a *Híd*-ban is megjelent egy novellám. Mentorom tulajdonképpen sosem volt. Egyszer elvittem falum híres lakójának, Herceg Jánosnak írásaimat. Akkoriban éppen postáskodtam a falumban. Mielőtt egyetemre kezdtem volna járni, dolgoztam, leveleket hordtam, s naponta bejártam az öreghez, megittunk néha egy-egy szilvóriumot, azaz csak inkább én, mert ő nemigen ivott. Fanyalgott kissé sci-fi próbálkozásaimon, majd a kezembe nyomott néhány korábbi *Symposion*-számot, hogy így kellene nekem is... Pár évvel később pedig egy (akkor) ismertebb újvidéki író igyekezett a maga ízlésvilága felé terelgetni, nem sok sikerrel. Soha többet nem kerestem mentort. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy előbb ismerkedtem meg a világirodalommal, mint a kortárs magyar szerzőkkel. Ha nem lenne nagyképesség, azt is mondhatnám, rengeteg mesterem volt. Néhány a sok közül: Garcia Márquez, Borges, Llosa, Golding, Heller, Updike, Eco, Bradbury, Lem, a Sztrugackij testvérek...

Az 1980-as évek utolsó harmadában az Új Symposion szerkesztőségében is dolgoztál, pontosan abban az időszakban, amikor erőteljesen kiéleződtek a problémák a nemzedéki hovatartozás, a szellemi kapcsolatformák újragondolhatósága és a különböző értékrendek egyeztetetősége miatt.

Minden ember életében van olyan időszak, amikor igényli, hogy egy csoport tagja legyen. Ez valószínűleg szoros kapcsolatban áll a személyiség kialakulásának ellentmondásoktól sem mentes korszakával, a „valahová tartozás” lelki-szociális kényszerével. Amikor elvárjuk, hogy mások elfogadjanak bennünket, egyenrangú partnerként kezeljenek – nem véletlen, hogy az irodalmi csoportosulásokat rendre fiatal alkotók teremtik, akik, miután megérnek, el is hagyják azokat. És ez így van rendjén. Számomra, faluról városba csöppent fiatalember számára, nyilván az ott talált minta lett követendő példává. 1986-ban kerültem Újvidékre, a bölcsészkarra. Ekkor már publikáltam a fentebb említett orgánumban, és azt hiszem, 1987-ben történt, hogy Purger Tibor, a *Symposion* akkori főszerkesztője üzent, küldjek írásokat a lapnak, szívesen közlik. Soha előtte nem jártam

szerkesztőségben, a *Symposion* és a körülötte zajló élet teljesen új volt számomra. És persze rabul is ejtett, kis időre. Kontra Ferenc volt a prózaszerkesztő, kedves, barátságos ember. Öröm volt beülni hozzá a szerkesztőségbe. Hadd jegyezzem meg, bár ezt nem mentésemre mondom, hogy az újvidéki magyar irodalmi-társadalmi-művészeti klikkekről, szekértáborokról akkor még mit sem tudtam. Csak azt láttam, hogy van egy szerkesztőség, az *Új Symposion* szerkesztősége, amelyik szívesen látott a lap környékén fiatal, induló szerzőket. Most, utólag már tudom, hogy köztünk, a szárnyaikat próbálgató fiatalok között és az akkori *Symposion* szerkesztősége között ott lapult egy „alvó” generáció, amelyik dacból, ellenállásból, a Sziveri-féle régi, szétkergetett szerkesztőség iránti szolidaritásból távol tartotta magát a folyóirattól. Ők, mint egy elüldözött király trónkövetelői, száműzetésükben várták, mikor nyílik meg előttük újra a trónhoz vezető út. Mi meg jöttünk, mint akik (és tényleg) nem akartunk mással foglalkozni, mint irodalommal, és beszlisszoltunk a helyükre... Persze nem tudom, hogy a régi Sziveri-féle szerkesztőség hogyan fogadott volna bennünket. Mindenesetre Sziveri már nem volt ott, ellentétben azokkal, akik nagyon is jelen voltak, bár mi nem láttuk őket.

Lehet, hogy bennünket is csak kihasználtak valakik, valakik ellenében, nem tudom, mindenesetre utólag már át tudom érezni az önkéntes száműzöttek keserűségét. De az a düh és harag, amellyel nekünk estek ők, a már tapasztalt „öregek”, szó mi szó, kicsit meglepett. 1988-at írtunk, Milosevics éppen a vajdasági establishmentet készült lefejezni, és számomra nagyon úgy tűnt, hogy az akkori újvidéki magyar hoch-értelmiségiek közül egyesek éppen ezt a Belgrádból indított vihart lovagolták meg annak érdekében, hogy leszámoljanak régi ellenlábasaikkal. Bármennyire is jogos volt korábbi sértettségük, a módszer, amivel elégtételt vettek, számomra ellenszenves volt. 18–20 éves fiatalokra üvöltöztek (ott voltam azon a gyűlésen a Katolikus Portán), mintha mi okoztuk volna minden bajukat... Holott sokukat még névről sem ismertük. Azt mondták, hogy a *Symposion* nem kifutópálya, hogy fiatal kezdők csak úgy megjelenessenek benne. Meg hogy érdekesebbektől vesszük el a helyet. Én ezt úgy vettem, húzzak el – végtére is az a rend, hogy a tehetségtelenek átadják helyüket a tehetségeseknek, nem igaz? Beszédes István főszerkesztőségébe még belelógtam, de már csak névlegesen. Meg aztán jött a háború, és mindenki elhúzott. Hát ennyi volt az én irodalmi-társasági életem Újvidéken.

Van-e jugo-nosztalgiaád? A régi Jugoszlávia igazi szövetségi államként, vagy Aleš Debeljak kifejezését kölcsönözve, apokrif gettóként él az emlékezetedben?

Nincs nosztalgiam, sose volt, legföljebb a gyerekkoromat sírom vissza, de az meg rendszerfüggetlen. Néha-néha a szülőfalumért hullajtok virtuális könnyeket, azért a régi falusi világért, amelyik elmúlt, és nincs többé – ha egyáltalán volt valaha. Ellentétben másokkal, nincs tenger-traumám (azaz: tengervesztés-traumám) sem. Másfél évig határva-dász voltam a montenegrói partoknál, bele is untam a 40 fokba árnyékban. Különben sem a nyár a kedvenc évszakom. Amúgy meg nem volt az a régi Jugoszlávia sem apokrif, sem valóságos gettó, miképpen is lehetett volna, amikor állampolgárainak világútlevelet biztosított? Inkább úgy fogalmaznék: egyfajta ravasz kommunizmus volt, sokkal ravaszabb (és intelligensebb), mint az itteni Kádár-féle, mert nem csupán jólétet (gulyást) igyekezett fölmutatni, mint a magyarországi „vidám barakk”, hanem a világot is kitérte. Ezzel lényegében azt sugallta: ha itt nem tetszik, elmehetsz. De bármikor vissza is jöhetsz. Csak a rendszert ne bíráld. Aki megkísérelte, és maradt, arra lesújtott. Nálunk is voltak politikai bebörtönzöttek, csak éppen kevesen értették meg, hogy mi a bajuk a világgal. A köznépföl sem fogta, hogy mi a rendszer lényege. Ha kevésnek találtad a fizetésed, elmehettél Nyugat-Németországba dolgozni, és két év múlva egy használt Opellett jöhettél haza. Ha nyáron leruccantál a tengerre, olyan volt, mintha külföldön lettél volna, szinte mindenki „külföldiül” beszélt. A legújabb amerikai filmeket a nyugati mozikkal egy időben jät-

szották nálunk is. Vagyis: nem volt olyan szembeötlő a különbözős köztünk és a nyugati társadalmak között. Számunkra. Akik tartósan otthon ültünk, és onnan bámultunk kifelé. Legfőkébb azok tapasztalták meg a valóságos különbözősést, akik hosszabb időt töltöttek valahol Európában, és hazatérésükkor szembesültek a jugoszláv társadalmi valósággal. De az az igazság, hogy az ún. jugoszláv aranykort én legfőkébb mint gyerek tapasztalhattam meg, valamikor a hetvenes években. Ifjú korom legjava már a pangás és a válság korszakára esett. Talán éppen ezért hiányzik belőlem a nosztalgia. A 10 000%-os infláció, az 1980-as évek derekának gazdasági válsága, az össztársadalmi lezúllás, a sovinizmusok ébredése: az életbe való elindulásomat igazából már ezek, a nosztalgiára nem kifejezetten érdemes jelenségek fémjelzték.

A történetközpontúság feltűnő jellemzője elbeszéléseidnek és regényeidnek. A szerkesztési módok, a többfelé osztott narrációs-struktúra viszont úgy működik, hogy a köznapi életfordulatok, banális események, a családi magánmitológia titokzatos, irracionális összefüggésekkel szövődik egybe, a szövegek sorozatosan elmozdulnak az imitációk, asszociációk, ko incidenciák vonzása felé. A pózolásnak, modorosságnak nyoma sincs, ám az önirónia, a játékoság tendenciái fokozatosan, szinte műről műre erősödnek.

Nincsenek végleges állapotok, amiképpen örökké egy irányba tartó folyamatok sem. Hogy a nagy görögök egyik legnagyobbikát parafrázáljam: ahogy éveink számának gyarapodásával egyre inkább közelítünk a bizonyossághoz, miszerint a végső tudás az ember számára tiltott gyümölcs, illetve csak azt tudjuk, hogy semmit sem tudunk, úgy engedünk teret az iróniának. Nemcsak sírni tudunk örömeinkben, de nevetni is keserűségünkben. Az irónia persze nem csak látás-, hanem beszédmód is, ami leghatásosabban éppen a történetmondás révén érvényesül, mert a történet az a váz, amelyre ki lehet feszíteni az éppen asszociálandó eszmét, hangulatot. Ami a költészetben a metafora, az számomra a prózában a történet: eszköz, egyúttal az univerzális nyelv, hiszen nincs olyan kor, kultúra, nép, mely ne értené meg a másik történetét. Nem mellékesen, olvasni sem szeretem az olyan prózát, amelyik irodalmat mímelve megfedkez a történetről, s arról, hogy a *Gilgamestől* az *Iliász*on át a modern világirodalomig az *elbeszélés* lényege a történetmesélés. S ha már olvasni nem szeretem, miért írom? Számomra izgalmas a történet írása, legalább annyira, mint az olvasása, vagyis mondhatni önző okokból alapozom meg a regényeimet történettel. Ettől persze el lehet, s el is kell olykor térni, mert ha valami nem tűri a dogmákat, akkor az irodalom biztosan nem, de programszerűen elvetni, sőt lekicsinyíteni a prózában a történet szerepét, és fölláldozni azt a múltó kordivat oltárán, lényegében az olvasók igényeinek és saját örömeinknek, de mondhatnám úgy is: egy évezredes nyelvnek a semmibeveteléről árulkodik.

Imagináció, beavatás, misztika, gnoszticizmus, apokalipszis, teozófia, vallási szinkretizmus, archeológia, őstörténet, kulturális antropológia, civilizációkutatás, tudományelmélet, és még részletezhetném azt az orientációs bázist, amelynek közvetítésével egységessé szerveződnek a különmű tudatformák, s totális átjárhatóságot teremtesz az értékcsférák, életszintek, gondolkodásmódok között. Mintha újabb és újabb hangsúlyokkal éleznéd ki nemcsak a „valóság”, hanem a képzelet definiálhatatlanságát.

Igen.

A világirodalmi párhuzamok, filmes hatások mellett a horvát, a szerb és a szlovén művészet és irodalom befolyását eléggé lényegesnek gondolom. Ebbe azonban szorosán beleérttem a strippék világát is, azt az izgalmas képregény-kultúrát, amelynek kódrendszere, kaland-mechanizmusa, feszes ritmusú szervezés beépült a műveidbe, s akkor még nem érintettük a videojátékok, számítógépes multiverzumok kínálatát.

Ezeket az utóbbiakat szerintem nyugodtan kihagyhatjuk a sorból: a számítógépes játékok már túl későn jelentek meg az életemben ahhoz, hogy lényeges befolyással bírjanak

írás módjára. Annál inkább, mivel ők maguk is „stíluskópiák”, utánezatai valaminek. Mégpedig a filmek, rajzfilmek és a képregények világának. Ennyiben akár igazad lehet. Mert a képregények valóban meghatározó szereplői voltak gyerek- és kamaszkoromnak. Minthogy magad (tudomásom szerint) kutatója voltál/vagy a néhai Jugoszlávia képregénykultúrájának is, tudhatod, hogy azok a régi stripppek a világ – és a történelem – igen tág spektrumáról szóltak. A minőségesebbek, mint például az újvidéki Forum által rendszeresen megjelentetett *Asterix*-sorozatok, valóságos műalkotások, remek, már-már zseniális nyelvvezetel! De a többséget persze a szerb(horvát) nyelvű, fekete-fehér, nem kifejezetten minőségi papíron, ám óriási példányszámban piacra dobott angolszász kultúrkörből eredő, vagy azoknak hagyományára épülő stripppek képviselték. Most olyan kulcs-címeket mondok, amiket rajtunk, volt jugókon kívül nemigen ért senki: *Zagor*, *Komandant Mark*, *Tex Viler*, *Alan Ford*, *Veliki Blek* – bizony így, a szerb nyelv fonetikus átírásában! Így az igazi.

Ezek a képregények kétségkívül hatottak rám. Egyrészt a belém ivódott vizualitásukkal, képszerűségükkel arra készítettek, hogy minél plasztikusabban, életszerűbben, kifejezőbben jelenítsem meg az olvasó számára a prózába zárt látványt. Hogy a történet egyes jelenetei, mint egy eseménydús rajz vagy festmény, megelevenedjenek a mondatokban. Másrészt megtanultam nem félni a fantáziától. Sem a fantasztikumtól. Mindig jóleső érzéssel tölt el az a tudat, hogy a tér és az idő egész spektruma a rendelkezésemre áll, amikor leülök írni. Számomra úgy kerek a próza, s benne a történet, ha a klasszikus értelemben vett mesei elemek is akadálytalanul föl-fölbukkanhatnak benne. Ez persze egyéni, alkati kérdés, hogy ki mihez vonzódik, de nyilván – ha már így előhozta – a képregények fantáziadús, színes és határtalan világának is köszönhető, hogy írás közben oly (mások számára nem mindig természetes) magától értetőséggel nyúlok a fantasztikumhoz, ahogyan a sórtárhoz ebéd közben. Mindettől függetlenül: a múltkor Orcsik Roland barátom és földim megajándékozott néhány régi jugoszláv képregénnyel, ám azon túl, hogy felébredtek bennem az elfeledett, édeskés gyerekkori emlékek, élvezetet már nem okoztak. Az évek során mintha elvesztették volna varázserejüket.

A ciklikus ismétlődésre, szimmetriák, aszimmetriák, tükröződések elvére épülő időfelfogás, az okozati kapcsolatokat és a kronológiát felbontó, a kalkulálhatatlanságot sejtető történelemszemlélet nyomán regényeidben újraértelmeződnek a próféta, a bölcs, a remete, a hírhozó, a hadvezér, a táltos, a fejedelem, a nemzetségfő stb. kategóriái, miközben az exegézis, a palimpszesztikuság, a krónikairás, a kódexmásolás technikái humorosan ellentmondásos fénytörésben jelennek meg. Mivel magyarul, hogy ezt az alkotói szórakoz(tat)ásformát francia, német nyelvterületeken a legnagyobb elismeréssel fogadták és fogadják, könyveid külföldön nagyon sikeresek, itthon azonban szerényebb, halkabb a méltatás.

Utolsó mondatodra felelhetném gonoszkodva, hogy inkább így legyen, mint fordítva... De komolyan: azt hiszem, ez az a kérdés, amire végképp nem nekem kellene válaszolnom. Lehet, hogy a választ nem is a regényeimben kell keresni. Tény, hogy a *Végvár* Párizsban két kiadást ért meg, nemzetközi díjra jelölték. Németországban több mint egy tucat kifejezetten elismerő kritika született róla, a legnagyobb napilapoktól kezdve a német közrádióig foglalkoztak vele. És amint hallom, a fogyással sincs gond. A történetek útja kiismerhetetlen. Azért hadd jegyezzek meg valamit halkán, remélve, hogy senkit sem sértek meg vele: néha az az érzésem, hogy a magyarországi „hivatásos” olvasóközöget még mindig meglepődik, ha olyan szöveggel találkozik, amely nem kifejezetten neki íródott, nem ad mindenáron alkalmat a közös, kritikus–író összekacsintó játéokra, hovatovább a gondolatait érthető, emészthető mondatokban igyekszik közreadni. Ha meg még történettel is operál, végképp gyanússá válik. A politikai és gazdasági életben (némi jóindulattal szólva) már megtörtént a rendszerváltozás, de úgy tűnik, az olvasáskultúrában még

nem, legalábbis nem teljesen. A rendszerváltozást megelőző, de még az 1990-es éveket is meghatározó metaforizált, szándékosan ködösítő, az irodalomelméletek és tudósok nyelvére kódolt prózanyelv nagyon sokáig árnyként vetült a magyarországi (szakmai) befogadaskultúrára. Sarkítva és némi túlzással élve: egyes szaktekintélyek elvárásaihoz való igazodás föltétele volt a kánonba történő bekerülésnek. Ezzel ellentétben a nyugaton működő tudományos berkek ráhatása a Nyugaton élő és születő irodalmakra, meglátásom szerint, soha nem volt ilyen meghatározó. Különösen Párizsban tapasztaltam, hogy az olvasók, sőt kritikusok körében mintha valamiféle egészséges ellenállás élne az irodalomtudományos előítéletekkel, dogmákkal szemben. Talán a mi kritikusainknak is meg kellene tanulniuk ismét „olvasókként” is közelíteni a regényekhez, nem csupán tudósokként. A helyzet azért itt sem reménytelen, szerkesztőként állítom, hogy a tudomány ajtáján most kopogtató fiatal, irodalmat értő nemzedék már szélesebb olvasóhorizonttal érkezik.

Érezhető ugyan, hogy a minoritárius beszédmódtól, a kisebbségi individuum nyomatékosított jelenlététől, tömény önvizsgálatától, sorsértelmezésétől egyre távolabb kerülnek a szövegek. A szakmakutyák szigete (Szabadka, 1995), a Diogenész kertje (Szeged, 1997) és a Végvár (Szeged, 2001) után A künde (Budapest, 2006) bizonyos szempontból mégis életben tartja, invenciózusan továbbépíti a határhelyzetű létezés metaforikáját. A származás kérdésének és a küldött pozíciójának mítikus összefonódása keserű következtetésekben ölt alakot. Hadd idézzem az egyik legfontosabbat: „az embernek, ha kitépik szülőföldjéből, előbb-utóbb elhalnak gyökerei”. Az igazság tényleg „mindig a kardot tartó kézben van”?

Ami a kérdés utolsó mondatát illeti, a válaszom: igen. Ám ezért vagyunk mi, mese-mondók, igricek, költők és írók a világon, hogy az „igazságokon” túl elmondjuk az embereknek a történeteket is. Hogy a kardokat tartó kezek ne érezhessék úgy, hogy a saját igazságaikon túl nincs más realitás. Mert van: a mese. A mese teremtette a világot, az eredetmitosaink révén váltunk emberré, más választásunk nem lévén – hiszen, mint tudjuk, a végső igazságot elzárták előlünk – „megkonstruáltuk” történetünket a kozmoszban. S azóta folyamatosan újrameséljük saját földi történeteinket, nyelveken, időközön, kultúrákon át. Ami biztos, hogy az elkövetkező regényemben a „kisebbségi individuum nyomatékosított jelenléte”, amiképpen fogalmaztad, nem kap szerepet. Legalábbis nem hangsúlyosat. Most valami mást próbálnék ki, valami univerzálisabbat. Legalábbis én így szeretném, de hát, mint tudjuk, a történet írja önmagát. Ismersz annyira, hogy tudd rólam, nemigen kapcsolódom semmilyen irodalmi szekértáborhoz, leszámítva a már említett *sympós* eltvelyedésemet, többnyire magányosan művelem a műfajomat. Ebből kifolyólag – nem kell hozzá nagy pszichológiai képzettség, hogy rájöjjünk – a főhőseim is többnyire magányosak. Hogy a főhőseim olykor magukra öltik emellett a „küldött pozícióját” is, az már ebből a kóros, társaságon kívüli determinációból következik... Nem ők tehetnek róla.

Ami a gyökértelenséget illeti: az idézet irodalmi műből való. Amúgy, a magánéletben nem igazán tudom értelmezni a metaforát. Mit is jelent a „gyökér”? Leginkább szellemi vakságot, rögzítettséget, a rálátásra való képesség vagy lehetőség hiányát. Attól tartok, gyökereimet már azelőtt elveszítettem, hogy átköltöztem volna Magyarországra. Jomagam ezt nem tragédiaként élem meg, és keserúséget sem ébreszt bennem.

Próbálkoztál-e régebben műfordítással, esetleg a jövőben van-e ilyen terved? Novellásköteted vagy újabb regényed várható?

Régebben próbálkoztam műfordítással, de inkább nem dicsekednék vele. Ezt a műfajt nem nekem találták ki. Az a baj, hogy nem tudok ellenállni a kísértésnek, ami fordítás közben adódik, és félok, hogy nem ugyanazt ültetném át magyar nyelvre, amit kellene... Volt rá példa, hogy fordítottam egy szerb esszét, és egész idő alatt a formával küzdöttem, mert ugyanazt a gondolatot én egészen más mondatszerkezettel, bekezdésbeosztással

adtam volna vissza. Márpedig a formával könnyen a tartalom is változhat. Egyszóval: nem nekem való.

Évek óta tervezem, hogy egyszer összegyűjtöm a szanaszét megjelent novelláimat, és egy gyűjteményes kötetben kiadom őket. De végül mindig lebeszélem magamat erről. Nem vagyok én még elég öreg ehhez. Másrészt meg csak pótcselekvés lenne, ahelyett, hogy új novellákat írnék.

Ami viszont a regény dolgát illeti: regényterv van, ötlet is, csak még érnie kell. Nem is tudom, melyik író mondta: írni csak akkor szabad leülni, ha már semmiféle olyan okot nem tudunk kitalálni arra, hogy miért ne ülünk le írni.